

Danuta Miłaszewicz

Uniwersytet Szczeciński
e-mail: dmiłasz@wneiz.pl

Grażyna Węgrzyn

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: grazyna.wegrzyn@ue.wroc.pl

**CZAS WOLNY I JEGO WYKORZYSTANIE
A ŹRÓDŁA DOCHODÓW – WYBRANE WYNIKI
BADAŃ ZASOBU CZASU WOLNEGO STUDENTÓW**

**FREE TIME AND ITS USE IN RELATION TO SOURCES
OF INCOME – SELECTED RESULTS OF RESOURCE
OF FREE TIME OF STUDENTS**

DOI: 10.15611/pn.2018.529.18

JEL Classification: D01, J22

Streszczenie: Przedmiotem opracowania jest gospodarowanie czasem wolnym studentów studiów stacjonarnych pierwszego stopnia. Celem artykułu jest analiza struktury czasu wolnego i sposobu jego wykorzystania przez badanych studentów oraz pokazanie różnorodności spędzania wolnego czasu w zależności od ich statusu zawodowego. Podstawową metodą pozyskania materiału badawczego była ankieta diagnostyczna, w której wykorzystano własny kwestionariusz autorski. Badanie przeprowadzono w marcu 2018 roku na próbie 267 studentów z dwóch ośrodków akademickich w Polsce. Studenci okazali się bardzo zróżnicowaną grupą społeczną pod względem wybieranych aktywności w czasie wolnym. Wykazano także wyraźne różnice w sposobie spędzania czasu wolnego związane ze źródłem ich utrzymania, przy czym czas wolny studentów pracujących zawodowo na własne utrzymanie nie jest przez nich spędzany głównie w postaci aktywności wymagających znaczniejszych wydatków.

Słowa kluczowe: czas wolny, formy spędzania czasu wolnego, studenci, badania własne.

Summary: The aim of the paper is to analyze the structure of free time and how it is used by students under survey, and to show the diversity in spending free time, depending on their professional status. The basic method of collecting the research material was a diagnostic survey, in which the author's own questionnaire was used. The survey was carried out in March 2018 on a sample of 267 students from two academic centers in Poland. Students turned out to be a very diverse social group in terms of their leisure activities. There were also clear differences in the way of spending free time related to the source of their income. However, the free time of students working professionally for their livelihoods is not spent by them mainly for activities which require more substantial expenditure.

Keywords: free time, forms of leisure time use, students, own research.

1. Wstęp

Całkowity czas jest naszym głównym zasobem nieodnawialnym, a we współczesnych uwarunkowaniach kulturowych także towarem deficytowym [Klein 2009, s. 4]. Z badań budżetów czasu ludności wynika, że w ramach całkowitego czasu sukcesywnie zwiększa się ilość czasu poświęcanego na czynności czasu wolnego [Kolny 2016; Roettke 2017]. Dostępność tego czasu nie jest jednak rezultatem jedynie indywidualnej decyzji, ale przede wszystkim produktem przemian technologicznych, ekonomicznych i społecznych. Wyniki badań prowadzonych przez OECD wskazują, że pełnoetatowy pracownik dysponuje obecnie średnio 62% czasu dziennego, który nie jest przeznaczony na pracę zarobkową, czyli jest to prawie 15 godzin w ciągu doby. W Polsce ilość tego czasu jest mniejsza, średnio wynosi on 60% czasu dziennego, czyli 14,4 godziny. Czas ten przeznaczany jest na opiekę osobistą (jedzenie i jego przygotowywanie, inne zajęcia domowe, spanie itd.) oraz wypoczynek i rekreację (spotkania towarzyskie z rodziną i przyjaciółmi, hobby, gry, komputer i telewizję itp.) [OECD 2017]. Ilość tego czasu zależna jest od statusu zawodowego jednostki. Więcej mają go do dyspozycji dzieci i niepracująca młodzież oraz seniorzy emeryci, ale jednocześnie grupy te charakteryzuje niski poziom dochodów, a przecież zagospodarowanie czasu wolnego związane jest z licznymi wydatkami konsumpcyjnymi [Piekut 2013; Niemczyk, Handzel 2016].

We współczesnych badaniach naukowych, prowadzonych w ramach różnych dyscyplin (ekonomii, socjologii, psychologii, filozofii), zasoby czasu rzeczywistego i ich zagospodarowanie traktowane są jako podstawowy wyznacznik jakości życia nie tylko w wymiarze jednostkowym, ale także społecznym [Puciato 2009; Dąbrowska i in., 2010; Czaja 2011]. Wynikające z tych badań wnioski wskazują, że od podziału zasobu czasu na czas pracy i czas przeznaczony na inne czynności, jak też sposobów ich różnorodnego wykorzystania zależą sukcesy jednostek ludzkich, przedsiębiorstw, a także rozwój społeczno-gospodarczy i dobrobyt całych społeczności. Wykorzystanie czasu wolnego wpływa na wiele dziedzin życia rodzinnego, osobistego i zawodowego, a w skali makro przekłada się na procesy gospodarcze i społeczne. Ważnym celem badawczym wydaje się zatem pozyskiwanie wiedzy o gospodarowaniu tą częścią rzeczywistego czasu przez różne grupy osób wyróżnione według różnych kryteriów (np. płci, statusu zawodowego, rodzinnego, wieku, poziomu wykształcenia). Analiza sposobu spędzania tego czasu przez wyróżnione w ten sposób grupy dostarcza informacji na temat ich preferencji, wartości oraz postaw wobec istotnych kwestii ekonomicznych i społecznych.

Przedmiotem badań w tym opracowaniu jest gospodarowanie czasem wolnym wybranej grupy osób – studentów studiów stacjonarnych, a celem opracowania jest analiza form spędzania czasu wolnego przez ankietowanych studentów oraz ukazanie zróżnicowania w formach jego zagospodarowania w zależności od statusu zawodowego respondentów. Opracowanie podzielono na trzy części. W pierwszej przeprowadzono kwerendę literatury przedmiotu pozwalającą na prezentację rozważań

teoretycznych na temat czasu wolnego. W drugiej scharakteryzowano metodykę badania oraz grupę respondentów. Część trzecią poświęcono analizie wybranych wyników własnych badań ankietowych. Osiągnięcie celu opracowania pozwoliło odpowiedzieć na pytanie badawcze: Czy status zawodowy badanych studentów (źródła ich dochodów) warunkuje formy spędzania czasu wolnego przez tę grupę osób?

2. Rozważania teoretyczne nad istotą czasu wolnego

Czas wolny, często łączony z prywatną sferą życia jednostki, długo nie stanowił obszaru szczegółowych badań ekonomii. Współcześnie jednak także on podlega szerszym badaniom prowadzonym w ramach szeroko pojętych nauk społecznych. Jak wskazuje L. Dowbor [2010], „myśląc o czasie wolnym jako kategorii społeczno-ekonomicznej, wkraczamy w sferę nowoczesnej wizji, ponieważ koncentruje się ona na wyniku końcowym – jakości życia. Z ekonomicznego punktu widzenia oznacza to, że nadajemy wartość czasowi, który nie jest bezpośrednio zakontraktowany przez pracodawcę – i który przedsiębiorstwa uważają za bezpłatny, ponieważ nic ich nie kosztuje – jak i czasowi poświęconemu działalności społecznie użytecznej, ale nie objętej obiegiem pieniężnym”.

Podobnie jak czas pracy, czas wolny ma zatem swoją wartość, a jego stopniowe wydłużanie wcale nie musi ograniczać wielkości produkcji w gospodarce. Jednocześnie wpływa on na jakość życia, gdyż jak zauważa G. Friedman, czas wolny jest drugim, obok pieniądza, wynagrodzeniem za czas pracy, elementem wyższej jakości i standardu życia oraz czynnikiem samorealizacji [Czaja 2011, s. 258].

Zdefiniowanie czasu wolnego nie jest jednak sprawą prostą ze względu na jego interdyscyplinarny charakter. M.C. Burda i inni uważają, że w czystej postaci powinien być on rozumiany jako „wszystkie działania, za które nie możemy zapłacić komuś innemu, aby zrobił on je za nas i tak naprawdę wcale nie musimy ich podejmować, jeśli nie chcemy” [Burda i in. 2007, s. 1]. M. Bombol podkreśla, że jest to czas, w którym człowiek nie wykonuje żadnych obowiązkowych zajęć ani czynności, i jest on naturalnym elementem funkcjonowania jednostki, wydzielonym z 24-godzinowego budżetu czasu [Bombol 2008, s. 8]. Takie traktowanie czasu wolnego D. Puciato i T. Szczebak [2011] określają jako instrumentalne ujęcie czasu wolnego, wyróżniając obok niego ujęcie duchowe oraz behawioralne.

W ujęciu behawioralnym rozważania dotyczące czasu wolnego ukierunkowane są na kwestie podejmowania w tym okresie przez jednostkę określonych aktywności, które w konsekwencji mają ją doprowadzić do odpoczynku. Dlatego według C. i M. Kupisiewicz czas wolny to przedział czasu po wykonaniu zadań wynikających z różnorodnych obowiązków, który dana osoba może wykorzystać do regeneracji swoich sił psychicznych i fizycznych, zaspokajania własnych zainteresowań, wypoczynku i rozrywki [Kupisiewicz, Kupisiewicz 2009, s. 25].

Ujęcie duchowe czasu wolnego akcentuje natomiast możliwość zaspokajania potrzeb wyższego rzędu w ramach realizacji tego czasu, a zatem dotyczy głównie

samorozwoju, samourzeczywistnienia i samodoskonalenia. Czas wolny w tym ujęciu ma służyć realizacji wartości autotelicznych, stanowić wartość samą w sobie, a nie być podłożem do osiągnięcia korzyści materialnych, ekonomicznych. Zatem zdaniem M. Jurewicz [2009, s. 508] funkcją czasu wolnego, obok odpoczynku i zabawy, jest praca nad sobą. Ta funkcja czasu wolnego odnosi się do samodoskonalenia jednostki w dowolnej dziedzinie kultury, a klasyfikowane do niej aktywności to przede wszystkim wszechstronny udział w życiu społecznym oraz rozwój jednostki.

Według M. Orłowskiej podstawą określenia, które z zachowań są czasem wolnym, a które nie są, jest brak poczucia obowiązku, swoboda wyboru i jego świadomość, a czas wolny jest tą jedyną sferą w życiu człowieka, w której może się swobodnie i dobrowolnie rozwijać, bez przymusu ze strony jakiegokolwiek instytucji życia społecznego [Orłowska 2006, s. 90]. Według tej autorki [Orłowska 2011, s. 19] czas wolny charakteryzuje się trzema swoistymi, konstytutywnymi atrybutami. Są nimi dobrowolność wynikająca z autonomii, hedonizm rozumiany jako przyjemność ze spędzania czasu wolnego oraz niekomercyjność odnosząca się do niematerialnego wymiaru czasu wolnego.

K. Kwilecki zwraca natomiast uwagę na dualizm czasu wolnego oznaczający, że pod uwagę powinien być brany nie tylko jego aspekt ilościowy, ale także jakościowy. Aspekt ilościowy da się zmierzyć i to właśnie on stanowi podstawę analizy budżetu czasu. Natomiast aspekt jakościowy czasu wolnego to jakość życia. Od ilości czasu i sposobów jego wykorzystania zależy jakość wykonywanej pracy, kształtowania i doskonalenia zawodowego, codziennego samopoczucia i zdrowia, czyli jakość życia. Człowiek kierujący się przekonaniem o dużej wartości czasu wolnego tak organizuje swoją działalność zawodową i naukę szkolną, aby tworzyć relatywnie dużą pulę czasu wolnego, a edukacja, aby była skuteczna, powinna obejmować wszystkie sfery aktywności życiowej człowieka, także jego czas wolny [Kwilecki 2011, s. 9–10].

Można jednak także mówić o pozytywnym i negatywnym potencjale czasu wolnego, ponieważ czas ten może być wykorzystany w różnoraki sposób, nie zawsze korzystny dla jednostki lub społeczeństwa. Może być on zagospodarowany czynnościami przynoszącymi korzyści osobiste i zbiorowe, ale może być też wypełniony zachowaniami pasożytniczymi lub innymi, przynoszącymi szkody osobie i jej otoczeniu [Lebiada 2004; Sawicki, Klementowski 2016, s. 7]. Jednocześnie jednak otoczenie ma ogromny wpływ na wybór form spędzania czasu wolnego przez człowieka, a w sposobie realizacji czasu wolnego odbijają się tradycje kulturowe środowiska, w którym wychował się, panujące w nim normy obyczajowe, a także uznawana hierarchia wartości [Nizioł, Janda 2014; Sawicki, Klementowski 2016, s. 12]. Jednak determinantą o szczególnej mocy jest dochód, który odgrywa istotną rolę w podejmowaniu decyzji o spędzaniu wolnego czasu [Dąbrowska i in. 2010].

3. Metodyka badań i charakterystyka grupy badawczej

Badania poświęcone sposobowi wykorzystania czasu rzeczywistego określane są jako badania gospodarowania budżetem czasu, który rozumieć należy jako zestawienie odcinków czasu przewidzianych na realizację różnych czynności życiowych [Pięta 2008]. W badaniach budżetu czasu uwaga skupia się w zasadzie na ilościowym pomiarze jednostek czasu przeznaczanego na różne rodzaje codziennych aktywności, a zatem czas jest w nich traktowany instrumentalnie jako syntetyczna, łatwo empirycznie dostępna miara złożonych zjawisk społecznych. Ważność określonego zajęcia nie może być jednak oceniana jedynie na podstawie ilości przeznaczanego na nie czasu, gdyż ograniczanie się do analizy ilościowej pozostawia na uboczu wiele ważnych zjawisk życia społecznego i gospodarczego związanych z czasem [Gardocka-Jałowiec 2017]. Pomimo tej uwagi należy stwierdzić, że badania budżetu czasu dostarczają informacji o wielu aspektach życia, w tym o rozkładzie czasu poświęcanego na różne sfery życia. Dostarczają informacji o tym, jak zmienia się organizacja czasu ludności w powiązaniu ze zmianami zachodzącymi w gospodarce i życiu społecznym, a przecież jest to ważna, praktycznie przydatna i interesująca wiedza o rzeczywistości społecznej i gospodarczej [Kolny 2016; Gardocka-Jałowiec 2017].

W Polsce badania takie prowadzone są przez GUS metodą wywiadu bezpośredniego, z wykorzystaniem papierowych kwestionariuszy. Uzyskane odpowiedzi pozwalają na ustalenie struktury dobowego budżetu czasu, opracowanej na podstawie wskaźnika czasu trwania czynności w ciągu doby, w całym cyklu życia człowieka. Cykl ten podlega zmianom wraz z następującymi po sobie etapami i przyjmowanymi rolami społecznymi [GUS 2016, s. 17]. Każdy z tych etapów charakteryzuje się innymi potrzebami, znajdującymi odbicie w rodzaju i intensywności wykonywanych czynności, a czas, którym dysponuje jednostka w ciągu doby, dzielony jest na 10 głównych grup czynności [GUS 2016]:

1. zaspokajanie potrzeb fizjologicznych (zaliczono m.in. sen, jedzenie, czas poświęcony na higienę osobistą itp.),
2. praca zawodowa,
3. nauka (w szkole i na uczelni),
4. zajęcia i prace domowe,
5. dobrowolna praca w organizacjach,
6. korzystanie ze środków masowego przekazu (np. oglądanie telewizji, słuchanie radia),
7. życie towarzyskie (np. spotkania towarzyskie, kino, wydarzenia kulturalne),
8. zamiłowania osobiste (np. korzystanie z komputera i Internetu, hobby)
9. uczestnictwo w sporcie i rekreacji,
10. dojazdy i dojeżdżania.

W badaniu budżetu czasu jako czynności stanowiące czas wolny jednostki (czas odpoczynku) przyjmuje się grupy czynności od 6 do 9.

Badania własne, których wyniki analizowane są w tym opracowaniu, przeprowadzone zostały w marcu 2018 roku, a podstawową metodą zbierania materiału badawczego był sondaż diagnostyczny z zastosowaniem kwestionariusza autorskiej ankiety. Oprócz pytań odnoszących się do charakterystyki badanej zbiorowości ankieta zawierała 4 pytania dotyczące: podziału dobowego czasu na różne formy aktywności studentów w dniu powszednim oraz wolnym, najczęściej wybieranej przez studentów formy spędzania czasu wolnego, formy spędzania czasu wolnego związanej z największymi wydatkami studentów, a także formy spędzania czasu wolnego, na którą brakuje studentom czasu. Ankieta odnosiła się głównie do aspektów ilościowych czasu wolnego studentów, w niewielkim zakresie dotycząc aspektu jakościowego. W opracowaniu wykorzystano wybrane wyniki przeprowadzonych badań ankietowych.

Próba badawcza składała się z 267 osób, będących studentami I i II roku studiów stacjonarnych pierwszego stopnia na dwóch polskich uczelniach – 123 studentów Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wydziału Ekonomii, Zarządzania i Turystyki w Jeleniej Górze (UEW) oraz 144 studentów Uniwersytetu Szczecińskiego, Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania (US). Inne charakterystyki grupy badawczej przedstawiono w tabeli 1. Ocena struktury badanej zbiorowości młodzieży akademickiej przeprowadzona według płci wykazała, że główną jej część stanowiły kobiety (59,6%), a mężczyźni jedynie 40,4%. Wśród studentów Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu (UEW) wyraźnie przeważały kobiety, stanowiąc 64% badanych tam studentów. Wśród ankietowanych studentów Uniwersytetu Szczecińskiego (US) udział kobiet był niższy i wynosił 56%.

Tabela 1. Respondenci według płci i statusu zawodowego

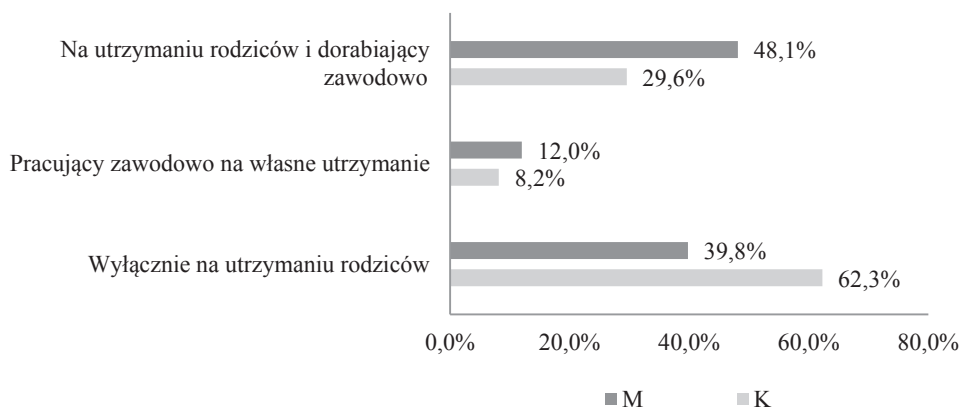
Wyszczególnienie	Ogółem	Kobiety (K)	Mężczyźni (M)
Liczba respondentów	267	159	108
Wyłącznie na utrzymaniu rodziców	142	99	43
Pracujący zawodowo na własne utrzymanie	26	13	13
Na utrzymaniu rodziców i dorabiający zawodowo	99	47	52

Źródło: opracowanie własne.

W całkowitej próbie badawczej przeważały osoby znajdujące się wyłącznie na utrzymaniu rodziców (53,2%), przy czym udział tej grupy studentów wynosił na US 58% ankietowanych tam studentów, a na UEW był o 10 p.p. niższy. Pracujący zawodowo na własne utrzymanie stanowili jedynie 9,7% ogółu ankietowanych (10,4% na US i 8,9% na UEW). Studenci pozostający na utrzymaniu rodziców, ale dorabiający zawodowo, to 37,1% wszystkich respondentów, przy czym osoby dorabiające zawodowo stanowiły 43,1% ankietowanych na UEW i jedynie 31,9% na US.

Duże zróżnicowanie studentów pod względem źródła utrzymania występuje ze względu na ich płeć (rys. 1). Zdecydowanie częściej na utrzymaniu rodziców

pozostają kobiety – 62,3%. W Szczecinie ich udział wynosił 67,5% badanych tam kobiet, a na UEW stanowiły one 56,9%. Udział mężczyzn pozostających wyłącznie na utrzymaniu rodziców także był wyższy na US i wynosił 45,3% ankietowanych tam mężczyzn, a na UEW 31,8%. Aż 48,1% ankietowanych mężczyzn dorabia zawodowo, a kobiet jedynie niecałe 30%. W Jeleniej Górze 59,1% ankietowanych mężczyzn i 34,1% badanych kobiet dorabia zawodowo, podczas gdy w Szczecinie odsetek ten był zdecydowanie niższy i wynosi odpowiednio 40,6% i 25,0%.

Rys. 1. Status zawodowy badanej grupy studentów według płci (w %)

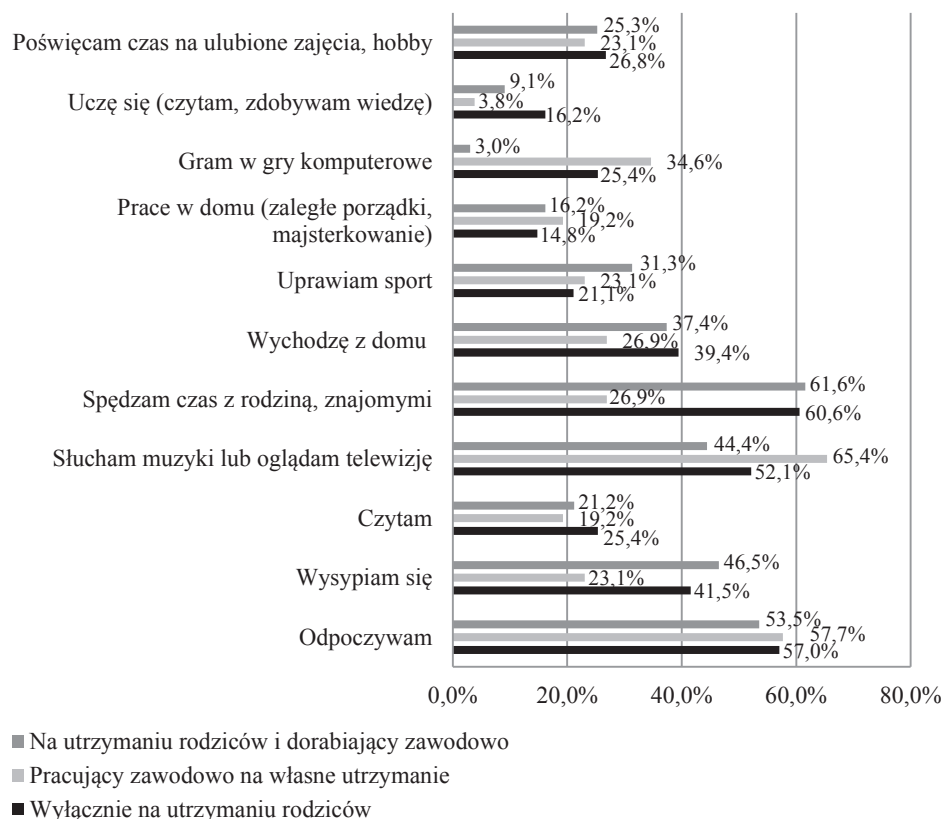
Źródło: opracowanie własne.

Struktura respondentów zarówno według płci, jak i statusu zawodowego (źródła utrzymania) może mieć znaczenie w odniesieniu do różnorodności form spędzania przez nich czasu wolnego. Jednak ze względu na wymogi objętościowe artykułu przedstawiona w jego części trzeciej analiza form spędzania czasu wolnego przez respondentów uwzględnia jedynie kryterium statusu zawodowego, bez podziału ankietowanych na ośrodki akademickie, w których dokonano badań.

4. Formy spędzania czasu wolnego przez studentów a ich status zawodowy – analiza wyników badań własnych

Czas wolny młodzieży to czas, którym student dysponuje po zaspokojeniu potrzeb fizjologicznych (sen, posiłki, czynności higieniczne), po wypełnieniu obowiązków studenckich, zawodowych oraz obowiązków wynikających z roli członka rodziny. Po odjęciu odcinków czasu poświęconego na wymienione wyżej czynności czas wolny ankietowanych studentów w dzień powszedni wynosi ok. 6 godzin, a w dzień wolny ok. 7 godzin. Czas ten studenci poświęcają na różne formy aktywności (rys. 2).

Źródło i poziom dochodów bezsprzecznie różnicują formy spędzania czasu wolnego, jednak szczególnie dotyczyć to powinno tych aktywności podejmowanych

Rys. 2. Formy spędzania czasu wolnego przez studentów według ich statusu zawodowego (w %)

Źródło: opracowanie własne.

w czasie wolnym, które wymagają poniesienia większych wydatków (np. wychodzenie z domu do teatru, kina, muzeum, do pubu, na wspólne zakupy czy uprawianie sportu siłownia, basen). Czynniki te mogą natomiast nie mieć znaczenia w przypadku bardzo popularnych form aktywności podejmowanych w czasie wolnym, jak oglądanie telewizji, korzystanie z Internetu, gry komputerowe, spotkania rodzinne czy ze znajomymi.

Z przeprowadzonych badań wynika, że studenci pozostający na wyłącznym utrzymaniu rodziców czas wolny najczęściej spędzają z rodziną i znajomymi (60,6%), odpoczywają (57,0%) oraz słuchają muzyki lub oglądają telewizję (52,1%). W czasie wolnym najmniej czasu poświęcają na prace w domu (zaległe porządki, majsterkowanie), co zapewne wynika z faktu, że to mama (rodzice) bierze na siebie prowadzenie gospodarstwa domowego i odciąża studentkę/studenta od obowiązków domowych na rzecz nauki. Jednak aktywność taką w czasie wolnym podejmuje niewielu ankietowanych pozostających na wyłącznym utrzymaniu rodziców. Studenci

dorabiający zawodowo w czasie wolnym najczęściej wskazywali na aktywność polegającą na spędzaniu czasu z rodziną (61,6%) i odpoczywaniu (53,5%). Najbardziej wybieraną aktywnością w czasie wolnym przez studentów dorabiających zawodowo było granie w gry komputerowe (3,0%) oraz uczenie się (9,1%). Studenci pracujący zawodowo na własne utrzymanie w czasie wolnym najczęściej słuchają muzyki (65,4%) i odpoczywają (57,7%), a najmniej czasu wolnego poświęcają na uczenie się (3,8%).

Z przeprowadzonych badań wśród studentów studiów stacjonarnych wynika, że studenci niezależnie od statusu zawodowego najmniej czasu poświęcają na naukę. Na naukę jako formę aktywności w czasie wolnym wskazało 16,2% studentów będących na wyłącznym utrzymaniu rodziców, 9,1% studentów dorabiających zawodowo oraz jedynie 3,8% studentów pracujących zawodowo na własne utrzymanie. Studenci pracujący zawodowo na własne utrzymanie zdecydowanie częściej spędzają czas wolny, grając w gry komputerowe (34,6%), niż studenci będący na utrzymaniu rodziców i dorabiający zawodowo (3,0%). Pracujący zawodowo na własne utrzymanie wyraźnie mniej czasu wolnego przeznaczają na spotkania z rodziną i znajomymi (26,9%) niż dorabiający zawodowo (61,6%) czy pozostający na utrzymaniu rodziców (60,6%). Okazuje się także, że pracujący zawodowo na aktywności czasu wolnego związane z ponoszeniem większych wydatków wcale nie poświęcają najwięcej czasu. Na uprawianie sportu najwięcej czasu przeznaczają w swoim czasie wolnym studenci dorabiający zawodowo (31,3%), a na wychodzenie z domu studenci pozostający na wyłącznym utrzymaniu rodziców (39,4%).

5. Zakończenie

Społeczność akademicka stanowi bardzo zróżnicowaną grupę społeczną, a główne obowiązki młodych ludzi związane są z właściwą tej fazie życia rolą „studenta” [Zaniewska 2012]. Z badań wynika jednak, że coraz większa część studentów studiów stacjonarnych podejmuje pracę zarobkową [Lenart 2014]. Coraz powszechniejsze staje się przekonanie, że praca w okresie studiów, poza kwestiami finansowymi, znacznie ułatwia zatrudnienie po zakończeniu studiów. Studenci coraz więcej czasu przeznaczają więc na pracę zarobkową, ograniczając swój czas przeznaczany na naukę, ale też i czas wolny.

Przeprowadzone badania zdają się potwierdzać to spostrzeżenie. Wynika z nich także, że ankietowani studenci pracujący na własne utrzymanie wybierają te formy spędzania czasu wolnego, które nie są związane z ponoszeniem znacznie większych wydatków. Częściej niż pozostałe grupy studentów pozostają w domu w swoim czasie wolnym odpoczywając, słuchając muzyki i oglądając telewizję czy wykonując zaległe prace domowe. W ich przypadku samodzielnie zdobywany dochód zdaje się być przeznaczany na ich codzienne utrzymanie, a nie na kosztowniejsze formy spędzania czasu wolnego.

Literatura

- Bombol M., 2008, *Czas wolny jako kategoria diagnostyczna procesów rozwoju społeczno-gospodarczego*, SGH, Warszawa.
- Burda M.C., Hamermesh D.S., Weil P., 2007, *Total Work, Gender, and Social Norms*, IZA Discussion Paper, no. 2705, Institute for the Study of Labor, Bonn, March.
- Czaja S., 2011, *Czas w ekonomii. Sposoby interpretacji czasu w teorii ekonomii i w praktyce gospodarczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- Dąbrowska A., Gutkowska K., Janoś-Kresło M., Ozimek I., 2010, *Korzystanie z usług związanych z zagospodarowaniem czasu wolnego przez gospodarstwa domowe w świetle wyników badań*, [w:] *Zachowania konsumentów na rynku dóbr i usług. Wybrane aspekty*, red. I. Ozimek, Difin, Warszawa, s. 95–109.
- Dowbor L., 2010, *Wartość ekonomiczna czasu wolnego*, <http://dowbor.org/2012/01/wartosc-ekonomiczna-czasu-wolnego-6.html/> (22.05.2018).
- Gardocka-Jałowiec A., 2017, *Czas w konsumpcji – rozważania teoretyczne*, *Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, nr 326, *Ekonomia*, nr 11, s. 41–54.
- GUS, 2016, *Budżet czasu ludności 2013*, Informacje i Opracowania Statystyczne, Warszawa.
- Jurewicz M., 2009, *Czas wolny młodzieży i jego społeczne uwarunkowania*, *Наукoвi записки. Серія "Психологія і педагогіка"*, nr 13, s. 506–515.
- Klein S., 2009, *Czas. Przewodnik użytkowania*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa.
- Kolny B., 2016, *Analiza czasu wolnego w budżecie czasu Polaków*, *Handel Wewnętrzny*, nr 2, s. 28–240.
- Kupisiewicz C., Kupisiewicz M., 2009, *Słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kwilecki K., 2011, *Rozważania o czasie wolnym. Wybrane zagadnienia*, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa im. Wojciecha Korfańtego, Katowice.
- Lebioda L., 2004, *Czas wolny*, *Wychowawca*, nr 7–8, s. 17–28.
- Lenart J., 2014, *Student i praca. Historia i współczesność*, *Przegląd Pedagogiczny*, nr 2, s. 117–129.
- Niemczyk A., Handzel J.A., 2016, *Uniwersytet trzeciego wieku jako antidotum na czas wolny polskich seniorów (na przykładzie UTW w Nowym Sączu)*, *Studia i Prace WNEiZ US*, nr 44, t. 3, s. 272–280.
- Nizioł A., Janda K., 2014, *Sposoby spędzania czasu wolnego studentów polskich i hiszpańskich w świetle różnic kulturowych*, *Turystyka i Rekreacja*, tom 11, nr 1, s. 161–167.
- OECD, 2017, *Work-Life Balance*, February 1, <http://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/work-life-balance/> (25.05.2018).
- Orłowska M., 2006, *Stracone szanse – czas wolny dzieci z rodzin wykluczonych społecznie*, *Pedagogika Społeczna*, nr 3, s. 89–100.
- Orłowska M., 2011, *Czas wolny – próba zdefiniowania*, [w:] *Czas wolny niedoceniony instrument pracy socjalnej*, red. M. Orłowska, R. Grzejszczak, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa, s. 13–20.
- Piekut M., 2013, *Wydatki na zagospodarowywanie czasu wolnego w gospodarstwach domowych*, *Ekonomia i Zarządzanie*, nr 3, s. 64–81.
- Pięta J., 2008, *Pedagogika czasu wolnego*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa.
- Puciato D., 2009, *Czas wolny jako determinant jakości życia na przykładzie badań empirycznych*, *Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów, Zeszyt Naukowy* nr 95, s. 97–109.
- Puciato D., Szczebak T., 2011, *Wybrane aspekty zagospodarowania czasu wolnego u młodzieży z różnych środowisk*, *Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie*, vol. 18, nr 1, s. 83–94.
- Roettke A., 2017, *Gdzie ci mężczyźni? Są w innym świecie*, *Dziennik Gazeta Prawna*, nr 244, A15.
- Sawicki Z., Klementowski K., 2016, *Uwarunkowania budżetu czasu wolnego młodzieży szkół ponadpodstawowych Wrocławia i wybranych miejscowości Bawarii oraz jego wykorzystania na rekreację i turystykę*, Wyższa Szkoła Handlowa we Wrocławiu, Wrocław.
- Zanięwska K.A., 2012, *Kultura czasu wolnego młodzieży akademickiej średniego miasta*, *COLLOQUIUM, WNHiS*, nr 3, s. 123–144.